

Монголд *зудны* эрсдлийн менежмент: Харилцан туслалцаа болон институцын хөндлөнгийн оролцоо

Эрик Д. Трифт¹, Ичинхорлоогийн Бямбабаатар²

¹ PhD дэд эрдэмтэн, Антропологи ба Археологийн тэнхим, Манитобагийн Их Сургууль <ericdthrift@gmail.com>

² PhD дэд эрдэмтэн, Антропологи ба Археологийн тэнхим, Монгол Улсын Их Сургууль <bimbamn@gmail.com>

ABSTRACT

Сүүлийн жилүүдэд Монголд тохиосон хахир өвлийн гамшигт нөхцөл (*зудны*) улмаас мал их хэмжээгээр хорогдсон нь засаг төр болон хөгжлийн агентлагуудын олон талт хөндлөнгийн оролцоог нөхцөлдүүлсэн. Энэ бүхэн нь цаг агаарын гамшигт үзэгдэл болон уур амьсгалын бусад хүчин зүйлсэд малчид эмзэг өртөмтгий байх байдлыг бууруулахад чиглэгдсэн билээ. Харамсалтай нь эдгээр хөндлөнгийн оролцооны олонх нь малчдад тулгараад байгаа эрсдлийг системчилсэн байдлаар бууруулж чадаагүй хэвээр. Уг өгүүллэгтээ бид харилцан туслалцааны албан бус сүлжээгээр дамжуулан *зудны* эрсдэл болон үр нөлөөг зохицуулахаар малчдын ашиглаж буй хэд хэдэн стратегийг тодорхойлсон болно. Бид эдгээр стратегийг Монголд үйл ажиллагаагаа явуулж буй олон улсын донор агентлагуудын авсан хөндлөнгийн оролцооны арга хэмжээтэй эсрэгцүүлэн тавьжээ. Тэдний арга хэмжээ нь бие даасан нийгэм-эдийн засгийн нэгж гэсэн утгаар өрхөд илүүтэй чиглэгдсэн байна. Бидний дүгнэснээр эрсдлийн хор хөнөөлийг харилцан туслалцааны албан бус сүлжээг хүлээн зөвшөөрч, харилцан туслалцааны институцуудыг дэмжих замаар илүү сайн бууруулах боломжтой.

Түлхүүр үгс: Нүүдлийн мал аж ахуй, Монгол улс, *зуд*, харилцан туслалцаа

ОРШИЛ

Сүүлийн жилүүдэд Монголд тохиосон хахир өвлийн гамшигт нөхцөл (*зудны*) улмаас мал их хэмжээгээр хорогдсон нь засаг төр болон хөгжлийн агентлагуудын зүгээс цаг агаарын гамшигт үзэгдэл болон уур амьсгалын бусад хүчин зүйлсэд малчид эмзэг өртөмтгий байх байдлыг бууруулахад чиглэгдсэн, олон талт хөндлөнгийн оролцоог нөхцөлдүүлсэн. Харамсалтай нь эдгээр хөндлөнгийн оролцооны олонх нь малчдад тулгараад байгаа эрсдлийг ач холбогдолтойгоор бууруулж чадаагүй хэвээр. 2010 оны *зуданд* нэрвэгдсэн малчдад үзүүлсэн олон улсын тусламж дэмжлэг зохицуулалт муутай, оройтсон байсан нь системчилсэн бэлэн байдлын стратегийг харуулахаас илүүгээр сүүлийн мөчид хөндлөнгөөс оролцох байдлыг тусгав (Viguier et al., 2010). Амьдрал практик дээрээс бидний олж тогтоосноор малчид *зудны* эрсдэл болон үр нөлөөг зохицуулах явцдаа харилцан туслалцааны албан бус сүлжээнд хүчтэй түшиглэдэг билээ. Уг өгүүллэгтээ бид

малчдын харилцан туслалцааны албан бус стратегийг Монголд үйл ажиллагаагаа явуулж буй тусламжийн агентлагуудын хэрэгжүүлдэг, өрхөд үндэслэх арга барилтай эсрэгцүүлсэн.

Зуданд эмзэглэх байдлын тухай эдүгээ оршин буй ихэнх судалгаа нь харилцан туслалцаанд гэхээс илүүгээр засаглал болон институцийн зохицуулалтанд ихээр анхаарлаа хандуулсан байна (Fernandez-Gimenez et al, 2014; Upton, 2012; Sternberg, 2010). Дасан зохицлын ашиг тусыг нутгийн иргэдэд түшиглэсэн бүлгүүдийн харилцан туслалцааны зарчмуудтай холбож ирсэн (Fernandez-Gimenez et al., 2014; Baival and Fernandez-Gimenez, 2012; Upton, 2012), хэдий ч тиймэрхүү албан ёсны институцууд байхгүй юмуу сул дорой байдалтай байхыг малчдын дунд харилцан туслалцаа заавал муу байгаагийн үзүүлэлтээр авч болохгүй. Үнэндээ дасан зохицлын олон арга ажиллагаан дотроос бид малчин бус хүмүүсийг хүртэл хамруулчихсан харилцан ажиллагааг тогтоож байсан бөгөөд тийм харилцааг албан ёсны малчдын бүлгүүд тийм ч амархан уялдуулж чаддаггүй. Өрхийн буюу хамт олны төвшингийн эрсдлийн менежментэд хил хязгаар давж нүүх зэрэг гадны хүчин зүйлс садаа учруулах болзошгүй гэсэн өмнөх судлагаануудын дүгнэлт нь засаглал буюу хамт олны институцуудыг бэхжүүлэх хэрэгцээ байгааг дэвшүүлж байгаа (Fernandez-Gimenez et al., 2012) боловчэнэ нь мөн өрх буюу хамт олныг нэгдмэл нэгж хэмээн түшиглэн авсан арга хэмжээний хязгаарлалтыг илчилж байна. *Зудны* эмзэг байдал ба үр нөлөөг ерөнхийдөө өрхийн төвшингийн малын хорогдлын ухагдахуунаар тодорхойлдог бол хямралыг давах гэж нийгмийн илүү өргөн хүрээний сүлжээнд найдах гэр бүлүүдийн бололцоотой харьцуулбал нөхөн сэргэх чадамжийн үзүүлэлт гэсэн утгаар өрхийн туйлын гарз хохирол нь илүү бага байх бололцоо бий. Ойролцоо амьдардаг хамаатан садан нь *зуданд* ижил хэмжээгээр нэрвэгдсэн ба улмаар бодиттой тусламж дэмжлэг үзүүлэх боломжгүй гэдгийг харгалзвал (Siugua and Swift, 2002) бид малчид болон малчин бус хүмүүсийн хэн хэнийг хамруулсан олон талт сүлжээгээр дамжуулан ажиллах харилцан туслалцааны ач холбогдлыг энд тодруулахыг зорьсон.

СУДАЛГААНЫ АРГАЧЛАЛ

Бид малчдын эрсдлийн хор хөнөөлийг бууруулах стратегийн хэв шинжийг Сэлэнгэ болон Дорноговь *аймгийн* гурван суманд явуулсан оролцогчдыг ажиглах хээрийн судалгааныхаа өгөгдлөлд голчлон тулгуурлан боловсруулсан. Уг судалгааг Эрик Трифт 2011–2012 оны хоорондох арван хоёр сар гаруйн туршид гүйцэтгэсэн ба 2013 болон 2014 онуудад давтан ярилцлагууд явуулав. Ойролцоогоор 30 малчин өрх болон гэр бүлийн бүлгийг багцлан дээжлэх (cluster sampling) аргаар сонгон авч, үр дүнд гаргасан дээж нь хөдөлгөөнт чанар, сум болон *аймгийн* төлөө алслах зай, мал сүргийн хэмжээ ба бүрэлдэхүүн болон орлогын эх үүсвэрүүд зэрэг хүчин зүйлсийн дагуу ач холбогдолтой хэлбэлзлийг тусган харуулав. Хамтран ажиллаж буй малчид хээрийн дуу ба дүрс бичлэгт оролцсон бөгөөд тэдний өдөр тутам болон улирлын үйл ажиллагааг баримтжуулдаг байв. Тэр үйл явцын үеэр буюу түүний дараагаар малчдыг баримтжуулсан үйл ажиллагааны эдийн засгийн ач холбогдол болон нийгмийн зохион байгуулалт зэргийг хэлэлцэх зорилгоор урьж дууддаг байв. Нийгэм-экологийн өөрчлөлт ба тодорхой бус байдалд дасан зохицох тактикийн ажиглалт буюу тайлагналыг төрөл зүйлээр нь бүлэглэж, бусад малчид, эсвэл малчин бус хүмүүсийг хамруулсан харилцан туслалцаагаар эдгээр тактик нь хэр хэмжээнд дэмжигдсэн болохыг тогтоох шинжилгээ хийв.

Бид малчдын дасан зохицлын албан бус тактикудыг засаг төрийн бодлогоор хөхүүлэн дэмжсэн ба олон улсын хөгжлийн хэд хэдэн төслүүдээр хэрэгжүүлсэн байгаа эрсдлийн хор хөнөөлийг бууруулах илүү албан ёсны механизмуудтай эсрэгцүүлэн харьцууллаа. 2010 оны *зуданд* үзүүлсэн хүмүүнлэгийн хариу үйлдлийг UNDP-өөс судалсан судалгааны (Viguiet et al., 2010) үндсэн хувь нэмэр болгон

Ичинхорлоогийн Бямбабаатар *зуданд* нэрвэгдсэн нутгуудад хээрийн судалгаа явуулж, малчид болон орон нутгийн албан хаагчдын *зудны* хариу үйлдэл болон институцын арга хэмжээний үр нөлөөг тодорхойлох зорилгоор тусгай бүлгийн болон хувьчилсан ярилцлагууд явуулав. Бямбабаатар үүн дээр нэмээд *зудны* хариу үйлдэлд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн засаг төр ба олон улсын хөгжлийн агентлагуудын төлөөлөгчидтэй харилцаа тогтоож, байгууллага тус бүрийн үйлдлийн мөн чанар болон хэмжээ далайцыг баримтжуулав. Өмнөх судалгаагаар эргэн харахдаа бид урьд нь хөгжлийн ажил явуулж байсан хамрагчидтайгаа 2010 оны ярилцлагуудад тусгагдан бичигдсэн институцын хариу үйлдлийн дутагдал болон малчдын сэтгэл хангалуун бус байдлын талаар нэр дурьдагдаагүй хэлэлцүүлгүүд явуулж, малчдын хэрэгжүүлдэг гэж ажиглагдсан албан бус тактикуудтай таарч тохирох эсвэл зөрчилдөх талбаруудыг тодорхойлов.

ҮР ДҮН

Судалгааныхаа зорилгоор бид “зуд” гэдгээр мал сүрэг бэлчээрлэхдээ чухал ач холбогдолтой тарга хүчийг олж авч чадахгүйд хүргэдэг зуны давтамжит ган гачигийн дараагаар хахир хүйтэн мөн / буюу цас ихтэй өвөл тохиосноор бүрэлдэх нөхцөл байдлыг тэмдэглэв. Хэдийгээр биднийг хээрийн судалгаа явуулж оролцогчдыг ажиглах үед (2011–2012) *зуд* тохиогоогүй ч Сэлэнгэ *аймагт* 2010 онд болсон *зудны* хариуд малчдын авч буй стратеги арга хэмжээ, мөн түүнчлэн 2012 оны зун хэт хуурайшлын нөхцөл бүрэлдэж, ирэх өвөл нь *зуд* болох дохио бүрэлдсэний улмаас Дорноговийн малчдын авсан хор хөнөөлийг багасгах стратеги арга хэмжээ зэргийг бид ажигласан.

Бидний баримтжуулсан, эсрдлийн хор хөнөөлийг бууруулах гол стратеги дотор (1) хямралын үеэр өндөржүүлсэн хөдөлгөөнт байдал (давтамж ихтэй буюу алсын *отор* нүүдэл); (2) өнтэй жилүүдэд мал сүргийн хэмжээг хамгийн ихээр өсгөж, улмаар *зудны* үеэр хорогдлыг нөхөх нөөц бий болгох, мөн үе үе тохиох малын хорогдлыг “байгалийн” эргэлтийн механизм хэмээн хүлээн зөвшөөрөх; (3) амьжиргааг дээшлүүлэх олон талт стратегийг, тэр дотор мал аж ахуйн бус орлогын эх үүсвэрүүдийг эрэлхийлэх; (4) хямралын үед хамаатан садан болон бусдаас материалаг тусламж хүлээн авахдаа харилцан туслалцааны үүрэг эрхэд түшиглэх; мөн (5) хахир өвөл болно гэж хүлээгдэх жилүүдэд өвөлжилтийн төлөвлөгөөт бэлтгэлийг хангах зэрэг нь багтав. Бидний жагсаасан дасан зохицлын хариу үйлдлүүд бусад зохиолчдын баримтжуулсан зүйлстэй таарч тохирч байна (e.g., Middleton et al. 2015). Дунджаас дээгүүрхэн хөрөнгөтэй чинээ болон мал сүргийн хэмжээтэй дан ганц өрхүүд эмзэг байдлыг бууруулах *отор* зэрэг арга ажиллагаанд дангаараа оролцох бололцоотой байхад (Murphy, 2011) бидний олж тогтоосноор ихэнх малчдын хувьд дор хаяж зарим стратегийг хэрэгжүүлэхдээ өрхийн гишүүдээсээ гадна өөр бусад хүний дэмжлэг туслалцааг авч байсан (Хүснэгт 1). Эдгээр механизмын амжилтын төвд нүүдлийн мал аж ахуйн системийн уян хатан чанар байв. Өрхүүд болон дан ганц малчид хот суурингаас хөдөө рүү, мөн эсрэгээр шилжиж нүүх, мөн тухайн цагийн хэрэгцээ болон мал сүргийн хэмжээнээс хамааран илүү олон буюу арай цөөн хүн малтайгаа үлдэх бололцоотой байв. Үүн дээр нэмээд, малчид нэмэлт орлогыг олох тал дээр малчин бус хүмүүстэй хамтын ажиллагааны харилцаандаа түшиглэж байсан бөгөөд энэ нь *зудны* улмаас амсах эдийн засгийн алдагдлыг нь балансжуулах бололцоог бүрдүүлэв.

Эдгээр албан бус стратегиуд 2009–2010 *зудны* дараагаар хөгжлийн төлөвлөгөө гаргачдын хэлэлцэж байсан институцын хөндлөнгийн оролцоонуудаас эрс ялгаатай байна. 2010 оны зун бид үндэсний институцууд, олон улсын донор байгууллагуудын дунд *зудны* үр нөлөө болон гамшгийн хариу үйлдлийн зохицуулалтын үнэлэн дүгнэлтийг, UNDP-ийн Эрт Нөхөн Сэргэлтийн (Early Recovery) Хөтөлбөрийн бүрэлдэхүүн хэсэг “Эрт Нөхөн Сэргэлийн Төлөвлөлтийг Бэхжүүлэх” хөтөлбөрийн

(Viguiet et al., 2010) нэгэн үйл ажиллагаа болгон явуулав. Хэдийгээр уг тайлангийн ноорог хувилбарт олон улсын донор байгууллагуудын зудны хариуд авах арга хэмжээний нэлээдгүй алдаа дутагдлыг тодорхойлсон боловч эцсийн хувилбарт малчид болон орон нутгийн засаг захиргааны дунд өвөлжилтийн хангалтгүй бэлтгэл хийсэнд илүү анхаарал хандуулсан байлаа. Үүнээс бид эцсийн байдлаар дүгнэхэд, хэдийгээр зудны үр нөлөөг үр дүнтэйгээр зохицуулах бодлого тогтоомжууд байсан боловч институцын уялдаа зохицуулалт болон удирдлага асар их дутагдсанаас бэлэн байдал ба онцгой үеийн хариу үйлдлийн оролцоо зэрэгт саад хүндрэл учирчээ (түүнчлэн Fernandez-Gimenez et al., 2012; Sternberg, 2010 харна уу).

Институцын дэмжлэг дутмаг байгаагаас малчид зудны эрсдлийг авч үзэхдээ харилцан туслалцааны албан бус механизмуудад илүү ихээр түшиглэж ирсэнд гайхах зүйл үгүй. Дээр жагсаасан зарим стратегийг хөгжлийг төлөвлөгчид ч хүртэл хүлээн зөвшөөрчээ. Жишээлбэл ACF (2010) нь “эв санааны нэгдлийн механизмыг” хүлээн зөвшөөрчээ. Энэхүү механизмын дагуу *зуданд* олон мал алдсан малчид арай бага хэмжээгээр нэрвэгдсэн хамаатан садангуудтайгаа хамт амьдарч үр дагаварыг даван туулдаг. Гэхдээ ерөнхийдөө өрхийн төвшингөө хальсан харилцан туслалцааны сүлжээний үүргийг донор байгууллагууд дутуу үнэлэх, эсвэл үл тоомсорлох хандлагатай байдаг. Үр дүнд, олон улсын байгууллагууд зудны асуудлыг “онцгой байдалд бэлэн байх” асуудал хэмээн томъёолоод, нийгмийн сүлжээний хэмжээнд нөхөн сэргэх чадамжинд анхаарахаас илүүгээр өрхийн төвшингийн амьжиргааны асуудалд голлож байдаг. Улмаар 2010 онд хүмүүнлэгийн хөндлөнгийн оролцоо нь *зудны* үр дүнд ядарч зүдэрсэн *өрхүүдэд* тусламж үзүүлэхийн төлөөлөл болсон. Жишээлбэл, ADB зүгээс хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудад ярилцлага өгөхөд зудны нөлөөнд автсан өрхүүдийг “түлээ мод, хоол хүнс бэлтгэх түлшээ барж дуусгасан”, “амьжиргааныхаа гол эх үүсвэрийг” алдсан мөн “эмнэлэгийн тусламж болон нийгмийн бусад үйлчилгээг хүртэх” боломжгүй болсон төдийхнөөр дүрслэн харуулсан байдаг (ADB, 2010).

Энэхүү өрх айлд анхаарал хандуулах байдал түүнчлэн FAO онцгой байдлын хариу үйлдлээр илэрхий харагдав. Үүнд 2010 оны хавар долоон *аймгийн* 2614 өрхөд малын тэжээл, хуурай сүү болон мал эмнэлэгийн багцуудыг багтаасан онцгой байдлын хангамжийг тараах ажил явагдсан. Хүлээн авагчдад дагалдах ухуулга хуудсанд сануулга өгөхдөө “[хангамжийг] хамаатан садан, найз нөхөдтэйгээ бүү хуваалцаарай” гэсэн байв (Brown, 2010, 21, 41). Хэдийгээр, уг хангамж зөвхөн хязгаарлагдмал тооны сул дорой мал амьтанд өвлийн үлдсэн хэсгийг давж гарахад л хангалттай гэсэн тооцоолол таамаглалд энэхүү сануулга нь тулгуурласан нь тодорхой боловч энэ нь “аварч болохуйц” мал сүргээс илүүгээр тухайн зорилтод өрхийн өөрийнх нь малыг илүүд тавих сонголтыг малчдад өгч байсан тул үүнийг бас малчин өрхүүдийн хоорондох харилцан туслалцааг дордуулахад чиглэгдсэн гэж үзэх боломжтой.

Хүснэгт1. Эрсдийн хор хөнөөлийг бууруулах стратегийн хүрээнд малчдын оролцоот харилцан туслалцааны ажиглагдсан жишээ

№	Стратеги	Өрхийн гаднаас тусалж дэмжсэн жишээ
1	Отор нүүдэл	<ul style="list-style-type: none"> Малчин бус хамаатан садан нүүдэллэхэд тус дэм болох чиргүүл эсвэл жижиг (<i>отрын</i>) гэрээр хангах Хөршүүд буюу хамаатнууд холын зайн нүүдлийн үеэр хүүхдүүд болон мал төл харж өгч туслах Хэд хэдэн өрхүүд хамтдаа нэг зайд байрлах <i>отрын</i> нутагт нүүдэллэх; эхэлж нүүж очсон өрхүүд шинээр нүүж ирэгсдэд товхиноход нь туслах
2	Мал сүргийн	<ul style="list-style-type: none"> Мал эзэмшдэггүй хүмүүс олон малтай малчдад сүргийг

№	Стратеги	Өрхийн гаднаас тусалж дэмжсэн жишээ
3	хэмжээг уян хатан байлгах: Өнөтэй жилд сүргээ дээд хэмжээнд өсгөх	<p>зохицуулах ажилд туслахаар хөлслөгдөх боловч <i>зудтай</i> жилийн дараа хот сууринд ажил хайх</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Зуданд</i> малаа алдсан малчид үлдсэн мал сүргээ эцэг эх буюу хамаатан садандаа хариуцуулж, сүрэг нь эргээд өстөл хот суурин руу нүүж ажиллах
4	Амьжиргаа дээшлүүлэх олон янз стратеги, тэр дотор мал аж ахуйн бус орлого олох	<ul style="list-style-type: none"> • Малчид малчин бус хамаатнуудтай нэгдэнбайгалийн нөөц баялаг олборлох жижиг хэмжээний, улирлын шинжтэй ажил эрхэлдэг (жимс түүх, <i>Agriophyllum squagrosom</i> түүх, мод бэлтгэх, алт олборлох) • Малчин өрхүүд аялал жуулчлалын компаниудтай хамтран жуулчдад үйлчилгээ үзүүлэх (морь тэмээ унуулах, гэртээ хонуулах) • Малчин өрхийн нэг буюу хэд хэдэн гишүүн <i>сумын</i> төвд төрийн албан хаагчаар ажилд орох эсвэл оролцоох уул уурхайд ажиллах • Малчин өрх байгалийн нөөц баялаг эсвэл өмч хөрөнгийг (үүрэн харилцаа холбооны антен, <i>багийн</i> төвийн барилгууд гэх мэт) манаж хамгаалснаар нэмэлт орлого олох
4	Хамаатнуудаас материалаг тусалцаа авах	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Зуданд</i> малаа алдсан өрхүүд хотын хамаатнуудаас мөнгө олж авах, эсвэл арай бага хохирол амссан бусад малчдаас мал олж авах
5	Өвлийн төлөвлөгөөт бэлтгэл	<ul style="list-style-type: none"> • Сэлэнгэ аймагт янз бүрийн өрхийн эрчүүд хадлан бэлтгэхдээ хамтран ажиллаж, гэр бүл болгоны өвөлжөөнд ээлж ээлжээр хадсан өвс буулгаж байна • Трактортой малчид илүү их хадлан бэлтгэж, тэрнийгээ хот суурингийн малтай хүмүүст борлуулах буюу хуваарилах

Онцгой байдлын үед ашиглах нөөцийг төр зохицуулах хариуцлагыг өрхөд шилжүүлэх ижил зорилгоор Дэлхийн Банкнаас Малын Индексжүүлсэн Даатгалын Хөтөлбөрийг санаачилсан бөгөөд ингэхдээ төрөл садны сүлжээг тэр чигээр нь алгассан байна. Хэдийгээр өрхийн төвшингийн малын даатгалын ач холбогдлыг олон өрхүүд харсан ч тэдгээр нь цөөнх хэвээр байна. Учир нь 2014 онд малчдын дөнгөж 10% нь малын индексжүүлсэн даатгалын бодлогод бүртгүүлж нэгдсэн нь 2013 онд тэр тоо 15% байснаас ч буурсан юм (Annon-Frempong, 2014). Бидний хамтарч ажилласан малчдаас олон хүн өрхөд тулгуурласан даатгалын хувьчилсан логик учир зүйг хүлээн авахаас зовнисон нь харагдаж байлаа. Уг тогтолцоогоор, аюул заналд арай бага өртсөн малчид бусад малчдаасаа, үнэндээ тухайн газрынхаа арай аз завшаан муутай малчдын золгүй байдлын төлөөсөөр, илүү ашиг хонжоо олох боломж нээгддэг.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ

Уг судалгааны хамгийн чухал дүгнэлт бол хөгжлийн агентлагуудын зүгээс эрсдлийг өрхийн төвшинд тодорхойлсон байхад, тэгтэл бидний судалгаанд хамрагдсан малчдын хэн нь ч мал сүрэг буюу бусад нөөц баялгагтаа тохирсон менежментийг дан ганц өрхийнхөө хэмжээнд явуулж байгаагүй, харин тэд төрөл садангийн илүү өргөн сүлжээгээр тэдгээрийг зохицуулдаг байжээ. Хэдийгээр өдөр тутамд мал маллах ажлыг ихэхдээ өрхийн хэмжээнд хийдэг байсан ч ихэнх гэр

бүлүүд малаа хамтаар байлгаж, эсвэл малчин бус төрөл саднуудаа дэмжихээр мал сүргээ ашигладаг байсан. Түүнчлэн олонх малчид амьжиргааг дээшлүүлэх мал аж ахуйн үйл ажиллагаанд хамрагддаг байв. Нөөц баялгаа өрхөөс илүү өргөн хэмжээнд зохицуулсанаараа малчид харилцан туслалцааны албан бус сүлжээдийг бий болгож байсан нь хэрэгцээ шаардлага гарах үед тэдгээрээс ашиглах боломжийг бүрдүүлэв. Дан ганц өрхийн хэтийн төлөв талаас авч үзвэл мал сүрэг нь хорогдож дуусах тохиолдолд тухайн өрхөд ихэнхдээ томоохон цохилт болдог байсан бол нөхөн сэргэх чадамж хангалттай сайн, илүү өргөн хүрээний гэр бүлийн сүлжээтэй байхад тиймэрхүү доргилтыг тэрхүү сүлжээгээрээ шингээх боломжтой байсан. Бидний ажигласнаар эдгээр сүлжээ доторх цочрол доргилтоос нөхөн сэргэх чадамж нь нийгэм ба эдийн засгийн хангалттай хэмжээгээр олон талт, алс газар болон хот суурин хүртэл өргөжин тэлэх харилцаануудтай хэрэглээний утгаар харилцан хамааралтай байжээ.

ДҮГНЭЛТ

Бидний судалгаагаар тогтоосноор Монголд зудтай холбоотой эрсдлийн менежментийн илүү үр нөлөөтэй оролдлого арга хэмжээг хөгжүүлэхийн тулд нөөц баялаг болон мэдээллийн тус дэмийг дээд өрхүүдийн (suprahousehold) сүлжээнүүдээр дамжуулан авч хэлэлцэх шаардлага гарах бөгөөд энэ нь, эрсдлийн хор хөнөөлийг бууруулах хэтийн төлөв талаас авч үзвэл, ихэнхдээ болоод зарчмын хувьд нүүдлийн мал аж ахуйн бус хүрээ рүү хальж ороход хүргэдэг.

Бидний зүгээс дагалдах хоёр талбарыг санал болгож байна. Нэгдүгээрт, малчдын эдийн засгийн эмзэг байдлыг үнэлдэг, ингэхдээ өрхөөс давуулан харж чаддаг аргачлалыг хөндлөнгийн илүү олон товлосон оролцоог чиглүүлэх зорилгоор боловсруулбал хэрэгтэй байна. Хоёрдугаарт, малчид болон малчин бус хүмүүсийн дунд харилцан туслалцааг өрхийн төвшингөөс илүү өндөр төвшинд бэхжүүлэх институцуудын хөндлөнгийн оролцооны хэрэгцээг бид тодорхойлж байна. Бэлчээрийн нийтлэг нөөц баялгийг хуваалцдаг малчдын дунд хамтын үйл ажиллагааг хөхүүлэн дэмжихийн тулд янз бүрийн төслийн зүгээс малчдын бүлэг, малчдын хоршоолол болон бэлчээр ашиглагсдын бүлгүүдийг байгуулсан. Гэвч эрсдлийн хор хөнөөлийг бууруулах хэтийн төлөв талаас авч үзвэл малчин бус хүмүүс болон мал бус хөрөнгийг багтаасан *олон талт* харилцан туслалцааны бүлгүүд буюу сүлжээнүүдийг тохинуулах шаардлагатай байна. Бидний судалгаагаар тогтоосноор албан бус харилцан туслалцааны механизмууд садан төрлийн харилцааны сүлжээдийн хэлбэрээр хэдийнээ оршин байна. Гэхдээ эдгээр сүлжээд нийгмийн хязгаарлагдмал хөрөнгөтэй малчдад туслана гэж найдах арга байхгүй. Тиймээс бидний судалгаанаас гаргасан анхдагч зөвлөгөө бол малчид болон малчин бус хүмүүсийг холбох харилцан туслалцааны институцуудыг байгуулж, бэхжүүлэхэд чиглэгдсэн ажлыг цаашид илүү ихээр хийх хэрэгцээ байна. Эдгээр институцууд хоршооллын хэлбэртэй байж болох ч, эдүгээ Монголд бий болгосон буй малчдын хоршооллуудаас ялгаатайгаар, зөвхөн бараа бүтээгдэхүүн арилжихаас илүү өргөн хүрээт үүргийг гүйцэтгэх шаардлагатай болно. Хамгийн эмзэг, жижиг хэмжээний малчдыг тусалж дэмжих харилцан туслалцааны институцуудын тусгай үүрэг бол ирээдүйд явуулах судалгааны хэрэгцээг анхааруулж буй нэгэн сэдэв билээ.

ТАЛАРХАЛ

Эрик Трифтын хэрийн судалгааг Олон Улсын Хөгжлийн Судалгааны Төвөөс (IDRC) олгосон Докторын зэргийн судалгааны тэтгэлэг болон Канадын Нийгмийн Ухаан болон Хүмүүнлэгийн Судалгааны Зөвлөлөөс Joseph-Armand Bombardier хэмээх Канадын Их Дээд Сургууль Төгсөгчдийн Нөхөрлөлөөс санхүүжүүлсэн. Бямбабаатарын Ичинхорлоогийн судалгаанд оруулсан хувь нэмэр нь Нэгдсэн

Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн (UNDP) Монголын Үндэсний Оффист Швейцарийн Хөгжил, Хамтын ажиллагааны Агентлагаас (SDC) санхүүжүүлсэн албанд ажиллаж байхдаа гүйцэтгэсэн ажил болно. Энэхүү төслийн төлөө нэргүй асуулга ярилцлага өгөхөөр зөвшөөрсөн UNDP-д ажиллагсдын дэмжлэг туслалцаанд бид талархаж байна. Уг өгүүллэгт илэрхийлсэн бүхий л үзэл санаа бол зохиолчдын баримтлал бөгөөд санхүүжүүлэгч байгууллагуудын байр суурийг тусгасан байх албагүй.

АШИГЛАСАН ХЭВЛЭЛИЙН ЖАГСААЛТ

- Action Contre la Faim (ACF). (2010). *Dzүүд Affected Herders in Bayan Ulгий and Uvs Provinces, Mongolia: ACF Food Security Follow-up Assessment*.
- Annor-Frempong C. (2014). *Mongolia – MN-Index-Based Livestock Insurance: P088816 – Implementation Status Results Report: Sequence 12*. World Bank Group, Washington.
- Asian Development Bank (ADB). (2010). *Mongolia Gets ADB Support for Herder Families Battling Natural Disaster*. Press Release, Manila.
- Baival B, Fernandez-Gimenez ME. (2012). Meaningful learning for resilience-building among Mongolian pastoralists. *Nomadic Peoples*, 1 6, 53-77.
- Brown N. (2010). *Final Report: OSRO/MON/001/AUS, OSRO/MON/002/CHA, TCP/MON/3301*. FAO, Ulaanbaatar.
- Fernandez-Gimenez ME, Batkhishig B, Batbuyan B. (2012). Cross-boundary and cross-level dynamics increase vulnerability to severe winter storms (*dzud*) in Mongolia. *Global Environmental Change*, 2 2, 836-851.
- Fernandez-Gimenez ME, Batkhishig B, Batbuyan B, Ulambayar T. (2014). Lessons from the *dzud*: Community-based rangeland management increases adaptive capacity of Mongolian herders to winter disasters. *World Development*, 68, 48-65.
- Middleton N, Rueff H, Sternberg T, Batbuyan B, Thomas D. (2015). Explaining spatial variations in climate hazard impacts in western Mongolia. *Landscape Ecology*, 30(1), 91-107.
- Murphy DJ. 2011. *Going on otor: Disaster, mobility, and the political ecology of vulnerability in Uguumur, Mongolia*. PhD dissertation, University of Kentucky.
- Siurua H, Swift J. (2002). Drought and Zud but no famine (yet) in the Mongolian herding economy. *IDS Bulletin-Institute of Development Studies*, 33, 88-97.
- Sternberg T. (2010). Unravelling Mongolia's extreme winter disaster of 2010. *Nomadic Peoples*, 14, 72-86.
- Upton C. (2012). Adaptive capacity and institutional evolution in contemporary pastoral societies. *Applied Geography*, 33, 135-141.
- Viguiер L, Ichinkhorloo B, Tsend-Ayush T. (2010). *Dzud National Report 2009–2010: Report of the Study, Project 00074253*. UNDP / NEMA.